

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Директор Державної установи
«Інститут всесвітньої історії
НАН України»
член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук, професор**

А.І. Кудряченко

2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПАМ'ЯТЬ ПРО ВІЙНУ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА ПЕРСПЕКТИВА

для здобувачів наукового ступеня доктор філософії

спеціальність

032 Історія та археологія

**Ухвалено Вченою радою
ДУ «Інститут всесвітньої історії
НАН України»**

(протокол № 8 від 03.12.2020 р.)

І. ОСВІТНЯ СКЛАДОВА

Тематичний план

№	Назва теми	лекц	семін	самоств	всього
1.	Вступ до дисципліни	2			2
2.	Роль війни в еволюції системи міжнародних відносин	2	2	6	10
3.	Наполеонівські війни (поч. ХІХ ст.)	2	2	2	6
4.	Перша світова війна: причини та наслідки	2	2	4	8
5.	Друга світова війна та її комеморація	2	2	6	10
6.	«Холодна війна» СРСР з країнами Заходу	2	2	4	8
7.	Військові конфлікти на пострадянському просторі (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.)	2	2	2	6
8.	Сучасні війни та усна історія воєнного сьогодення	2	2	6	10
	Разом:	16	14	30	60

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач та програмні результати навчання

Компетентності, якими має володіти здобувач	Програмні результати навчання	Найменування навчальних дисциплін, практик/ кількість кредитів/ відділ, що забезпечує
Системні	Здатність аргументувати власну дослідницьку позицію та визначати її місце у сучасному історіографічному дискурсі. Наявність цілісних уявлень щодо ключових тенденцій та етапів розвитку сучасної світової історіографії у галузі досліджень історичної пам'яті, підготовка майбутніх дослідників до проведення фахового аналізу історичного процесу. Вміння проектувати	Актуальні проблеми всесвітньої історії у сучасній історіографії 3 кредити ЄКТС ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

	та реалізовувати власну науково-дослідницьку діяльність.	
Інструментальні	Базові знання структурних характеристик та ключових категорій провідних напрямів сучасної зарубіжної історіографії у галузі досліджень «війни» та «політики пам'яті»; вміння аналізувати сучасні методологічні підходи до вирішення актуальних проблем всесвітньої історії, що пов'язані із дослідженням військових конфліктів; вміння застосовувати отримані знання під час проведення власних наукових досліджень.	
Міжособистісні	Навички групової роботи, міжособистісної взаємодії і спілкування. Вміння визначати етичні наслідки власної професійної діяльності.	
Фахові	Вміння складати історичні та історіографічні огляди та аналізувати стан наукової розробки досліджуваної проблеми; проводити фаховий аналіз змістовних компонентів сучасних історіографічних дискусій; аргументувати власну дослідницьку позицію.	
Програмні результати навчання		
	<ul style="list-style-type: none"> - Здатність продукувати результат наукових досліджень з фаху. - Здатність ефективно задіяти можливості міждисциплінарних зв'язків для реконструкції всесвітньої історії, військових конфліктів, політики пам'яті та комеморації локальних та глобальних конфліктів, а також конкретного історичного етапу крізь призму політичних, економічних, соціокультурних 	

	<p>контактів.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Здатність формулювати та вдосконалювати актуальне дослідницьке завдання, накопичувати та систематизувати необхідну інформацію для її розв'язання та формулювати науково вагомі висновки. - Здатність аналізувати джерела та історіографію різних історичних періодів відповідно до завдань дослідження, інтерпретувати та контекстуалізувати ці матеріали. - Обізнаність у наукових стандартах та вміння дотримуватися їх щодо точності та обсягу локалізованої документації, використаної для підготовки проміжних завдань та підсумкового дисертаційного дослідження. - Здатність працювати продуктивно у дослідницькому міні-колективі, щоб отримати та систематизувати наукову інформацію, брати відповідальність за організацію певного етапу колективної роботи, відіграючи, за необхідністю, роль головуючого у дискусії в багатопрофільній за професійними інтересами та полікультурній міжнародній групі. - Здатність презентувати письмові тексти та робити усні презентації різного рівня складності українською чи іноземною мовами, відповідно до спеціалізації та конкретного дослідницького завдання. - Здатність використовувати ІКТ-ресурси на основі принципу науковості із дотриманням високих стандартів аналізу письмових та електронних текстів, традиційних архівних та усних джерел. - Спроможність розрізняти різні реєстри наукового викладу та застосовувати їх відповідно як письмово, так і усно в коротких викладах, оглядах, та у випускній кваліфікаційній роботі (дисертації). - Здатність запланувати, провести та завершити науковий проект, що використовує науковий інструментарій споріднених дисциплін, для розв'язання дослідницького завдання з всесвітньої історії; презентувати його у формі тексту з використанням посилань, додатків, документів відповідно до теми.
--	--

Анотація змісту нормативних та дисциплін вільного вибору

ППН2 Актуальні проблеми всесвітньої історії

Мета навчальної дисципліни – підготувати здатність орієнтуватися в сучасній системі джерел інформації, аналізувати історичні джерела та узагальнювати їх, визначати основні прояви локальних, регіональних та глобальних конфліктів, орієнтуватися у важливих подіях світової історії

Завдання: надання слухачам системних знань стосовно теоретичних аспектів сучасних інтерпретацій історії воєн та політики пам'яті, а також сформувати наступні компетенції:

- готовність з повагою та дбайливо відноситись до історичної спадщини і культурних традицій, толерантно сприймати соціальні і культурні відмінності;

- здатність розуміти рушійні сили та закономірності історичного процесу; місце людини в історичному процесі, політичній організації суспільства, використати ці знання у професійній діяльності;

- мати культуру мислення, здатність до узагальнень, аналізу сприйняття інформації, постановки мети і вибору шляхів її досягнення, вміння з точки зору логіки вірно, аргументовано і ясно будувати усну та письмову мову;

- здатність виходити з базових знань в галузі гуманітарних та суспільствознавчих наук (філософії, культурології, історії, міжнародних відносин, психології, соціології) у процесі формування свого світогляду, розуміти проблеми взаємовідносин суспільства і людини, забезпечення взаємозв'язку свободи і відповідальності, значення духовного і ціннісного вибору, розширювати кругозір у контексті одержаного культурологічного знання; вміння використовувати гуманітарні знання у своїй соціальній і професійній діяльності.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- базові факти про основні військові конфлікти в історії людства і їх хронологію;
- головну історичну фактологію, дати, події та імена історичних діячів і провідних персоналій, які пов'язані з цими конфліктами;
- особливості формування і розвитку основних суспільних інститутів, що відповідають за формування політики пам'яті на державному рівні;
- сучасні підходи до збереження колективної пам'яті;
- нові підходи до комеморації пам'яті про війну.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- використовувати отримані знання в практичній діяльності;
- висловлювати і обґрунтовувати свою позицію з питань, що стосуються ціннісної дотичності до історичного минулого;
- вести пошук необхідної інформації з певної тематики, аналізувати джерела
- характеризувати сучасний стан історичної науки у галузі досліджень з історії військових конфліктів та політики пам'яті;
- застосовувати науковий досвід вітчизняної та світової історичної науки при здійсненні власних наукових досліджень;
- аналізувати тенденції, проблеми і перспективи розвитку сучасної історичної науки у галузі всесвітньої історії.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Вступ до дисципліни.

Предмет, мета і завдання курсу «Пам'ять про війну: ретроспектива та перспектива». Поняття «пам'ять», «історична пам'ять», «колективна пам'ять», «індивідуальна пам'ять», «політика пам'яті», «комеморація». Сучасні підходи до вивчення історичної пам'яті та політики пам'яті. Поняття «війна» і теорія конфліктів. Характерні риси та відмінності війн від інших конфліктів. Базові концепції воєнних конфліктів. Підходи Клаузевіца до характеристики війни та сучасні інтерпретації.

Тема 2. Роль війни в еволюції системи міжнародних відносин

Локальні та регіональні конфлікти в історії людства. Способи ведення давніх війн та їх відображення в історичних джерелах. Героїзація учасників війни та демонізація ворога в історичних хроніках. Наслідки війн: перебудова та реструктуризація політичної мапи в історії людства. Війна та розвиток дипломатії в історії людства. Масові війни в історії: масштаби, причини, наслідки. Мирне населення та війна у вимірі історичної та колективної пам'яті.

Тема 3. Наполеонівські війни (поч. ХІХ ст.)

Європа в епоху наполеонівських війн: різні інтерпретації в історичних джерелах. Роль географічного фактору за спогадами учасників війни. Політичні та економічні наслідки наполеонівських війн. Пам'ять про наполеонівські війни: комеморація у сучасних країнах Європи. Історія наполеонівських війн у сучасних підручниках історії.

Тема 4. Перша світова війна: причини та наслідки

Велика війна та її наслідки для подальшого розвитку світу. Перша світова війна: основні історіографічні підходи. Щоденники, спогади, листи як спосіб збереження історичної пам'яті про Велику війну. Перехід процесів збереження історичної пам'яті в інформаційний вимір. Публікаційна діяльність та пам'ять про Велику війну.

Тема 5. Друга світова війна та її комеморація

Друга світова війна та її значення для різних сторін конфлікту. Формування політики пам'яті про Другу світову війну. Західні та радянські практики. Пострадянські практики пам'яті про Другу світову війну. Друга світова війна чи Велика вітчизняна війна? Війни пам'ятей. Шкільна історія та підручники у війнах пам'ятей. Візуалізація пам'яті про Другу світову війну: матеріальний та цифровий виміри. Перехід процесів збереження історичної пам'яті в інформаційний вимір. Глобальні та національні тематичні он-лайн проекти про Другу світову війну.

Тема 6. «Холодна війна» СРСР з країнами Заходу

Холодна війна в історії Європи та світу. Інтерпретації Холодної війни у сучасних історичних дослідженнях та шкільних підручниках з історії. Холодна війна в офіційній риторичній лінійці лідерів провідних країн світу. Комеморація подій Холодної війни. Тематичні музеї, присвячені історії подій Холодної війни. Історіографічна спадщина історії Холодної війни.

Тема 7. Військові конфлікти на пострадянському просторі (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.)

Постбіполярна ситуація у світі та розпад СРСР. Вплив завершення Холодної війни на країни пострадянського простору. Локальні конфлікти на теренах колишнього СРСР: підґрунтя, історичні корені та основні події. Інтерпретації причин локальних конфліктів на теренах пострадянських країн. Формування пам'яті про локальні конфлікти як елемент політики пам'яті нових незалежних держав. Відмова від колоніального минулого та політика пам'яті через призму комеморації локальних конфліктів. Війни пам'яті на пострадянському просторі.

Тема 8. Сучасні війни та усна історія воєнного сьогодення

Сучасні локальні та регіональні конфлікти: основні причини, хронологічний та географічний вимір. Союзники та суперники. Сучасні війни у новинах. Засоби масової комунікації та відображення війни. Усна історія воєнного сьогодення. Нові комеморативні практики у країнах світу. Диджиталізація комеморації війни та її жертв.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Ассманн Я. Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. Москва: Языки славянской культуры, 2004.

Ассман А. Длинная тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика. Москва: Новое литературное обозрение, 2014.

Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. 590 с.

Руккас А. О. Українці у Першій світовій: «На пострадянському просторі – непередбачуване минуле». Українська правда, Історична правда. Том 4. Київ. 2014

Теоретико-методологічні засади дослідження історичної пам'яті: збірник наукових праць / за заг. ред. Кудряченка А.І. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 216 с.

Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора : монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2016.

Хаттон П. История как искусство памяти. Санкт-Петербург: «Владимир Даль», 2004.

Weber C. *Social Memory and War Narratives. Transmitted Trauma among Children of Vietnam War Veterans*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015.

W. G. Sebald: *history, memory, trauma* / edited by Scott Denham, Mark McCulloh. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co, 2006.

Memory and Cultural History of the Spanish Civil War: Realms of Oblivion / edited by Aurora G. Morcillo. Leiden-Boston: Brill, 2014.

Zelizer B. *Remembering to forget: Holocaust memory through the camera's eye*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1998.

Karačić D., Banjeglav T., Govedarica N. *Re:vizija prošlosti. Politike sjećanja u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji od 1990 godine*. Sarajevo: Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije Friedrich-Ebert-Stiftung, 2012.

Кёниг Х. *Будущее прошлого: Национал-социализм в политическом сознании ФРГ*. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012.

Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past / ed. by Jan-Werner Muller. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

German Ideologies since 1945: Studies in the Political Thought and Culture of the Bonn Republic / ed. by Jan-Werner Müller. New York. Palgrave Macmillan, 2003.

Schaumann C. *Memory Matters. Generational Responses to Germany's Nazi Past in Recent Women's Literature*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 2008.

Suleiman S. *Crises of Memory and the Second World War*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2006.

Lagrou P. *The Legacy of Nazi Occupation. Patriotic Memory and National Recovery in Western Europe, 1945-1965*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Ramsay D. *American Media and the Memory of World War II*. New York and London: Routledge, 2015.

Edwards S. *Allies in Memory. World War II and the Politics of Transatlantic Commemoration, 1941–2001*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Traba R. *The Past in the Present. The Construction of Polish History*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015.

Memory and Political Change / ed. by Aleida Assmann and Linda Shortt. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan Publishers Limited, Palgrave Macmillan Memory Studies, 2012.

Борозняк А. И. *Жестокая память. Нацистский рейх в восприятии немцев второй половины XX и начала XXI века*. Москва: РОССПЭН, 2014.

Травма: пункты. Сборник статей / сост. С. Ушакин, и Е. Трубина. Москва: Новое литературное обозрение, 2009.

«Расскажу вам о войне...» *Вторая мировая и Великая Отечественная войны в учебниках и сознании школьников славянских стран* / кол. авт.: Т. С. Гузенкова (отв. ред.), Д. А. Александров, А. Б. Едемский, В. Д. Кузнечевский, Д. А. Мальцев, В. В. Марьина, П. В. Мультиатули, А. А. Ожиганова, О. В. Петровская, Е. С. Роговой, В. Н. Филянова. Москва: РИСИ, 2012.

Политика памяти в современной России и странах Восточной Европы. Акторы, институты, нарративы / под. ред. А. И. Миллера, Д. В. Ефременко Санкт-Петербург: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2020.

Аникин Д. А. Политика памяти в современном украинском обществе / Д. А. Аникин // Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії: Зб. статей / За заг. ред. к. філос. н., проф. О. Черемської, д. філос. н., проф. О. Кузя (матеріали IV міжнародної наук. конф., Харків, 8–9 квітня 2014 р.). – Харків: Видавець Іваненко І. С., 2014. – С. 210–216;

Киридон А.М. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) // Україна-Європа-Світ. Збірник наукових праць. – 2015. – С.244-250.

Миллер А. Историческая политика и ее особенности в Польше, Украине и России (Интервью) / А. Миллер // Отечественные записки. – 2008. – № 5(44);

Нагорна Л. Исторична пам'ять. Теорії, дискурси, рефлексії / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012;

Савицька І. М. Формування національної ідентичності через призму історичної пам'яті / І. М. Савицька // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Гуманітарні студії / ред. кол.: Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВЦ НУБіП_України, 2014. – Вип. 203. – Ч. 1;

Солдатенко В.Ф. Проблеми політики національної пам'яті та завдання її наукового забезпечення / В. Ф. Солдатенко // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 1;

Додаткова:

Васильев А. Г. Мемориализация и забвение как механизмы производства культурного единства и разнообразия / А. Г. Васильев // Фундаментальные проблемы культурологии. – Т. VI: Культурное наследие: от прошлого к будущему / отв. ред. Д. Л. Спивак – М., Спб.: Новый хронограф, Эйдос, 2009;

Воляннюк О. Я. Новітні візії політики пам'яті: державницький монолог vs демократичний полілог / О. Я. Воляннюк // Національна та історична пам'ять. Зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 2;

Гриневиц В. Політика пам'яті Другої світової війни в Україні: у пошуках ідентичності та консолідації/ В. Гриневиц // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2011. – № 4. – С. 111-127.

Гирич І. Шаповал Ю. Чому необхідно переосмислювати минуле? / І. Гирич, Ю. Шаповал. – К., 2010; Європа та її болісні минавшини / Авт.-упоряд. Ж. Мінк і Л. Неймайер у співпраці з П. Боннарром; [Пер. з фр. Є. Марічева]. – К., 2009;

Довганик Н. М. Исторична пам'ять про Другу світову війну в контексті формування української політичної нації // Историко-політичні студії: Збірник наукових праць. – 2014. – № 2. – С. 34-40.

- Зуйковська А. Соціокультурні засади розвитку політичної культури / А. Зуйковська // Політичний менеджмент. – 2010. – № 4. – С. 65–72;
- Кравченко В. Україна, Імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії / В. Кравченко. – К., 2011;
- Міхнік А. Історична політика: російський варіант / А. Міхнік. – К., 2006;
- Нечитайло А. А. Націєтворення та національна пам'ять в епоху постмодерну та розбудови глобального інформаційного суспільства / А. А. Нечитайло // Політологічний вісник: Зб. наук. пр. / За заг. ред. Ф. М. Кирилюка та М. І. Хилька. – К.: ВАДЕКС, 2014;
- Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011;